

DE RESTAURATIE

Hoe oud de zogenaamde Kasteelhoeve precies is, vormt nog onderwerp van onderzoek. Voorlopig wordt er op basis van bouwkundige gegevens van uitgegaan, dat de hoeve uit het midden van de zeventiende eeuw stamt. In de tweede helft van de achttiende eeuw is de boerderij aanzienlijk uitgebreid. Ter herinnering aan deze door de graaf Van Hogendorp gerealiseerde vergroting die het tegenwoordig beeld bepaalt en ter memorie aan de laatste heer van Tilburg is in de voorgevel de wapenstein van de familie Van Hogendorp van Hofwegen aangebracht.

Toen het gemeentebestuur van Tilburg in de zomer van 1971 de hoeve aankocht, was deze een bouwval, rijp voor de sloop. Dank zij een initiatief van prof. dr. H.F.J.M. van den Eerenbeemt kon een reddingsactie opgezet worden. Nadat begin 1972 de Stichting Restauratie Kasteelhoeve was opgericht, legde de verkoop in september 1972 van 15000 historische kalenders door leden van het Tilburgs Studentencorps Sint Olof en door bejaarden en jeugd uit de parochie Hasselt de financiële basis voor de verwezenlijking van een project dat herbouw en bestemming tot centrale accommodatie voor de samenlevingsopbouw in een oud Tilburgs stadsdeel ten doel had.

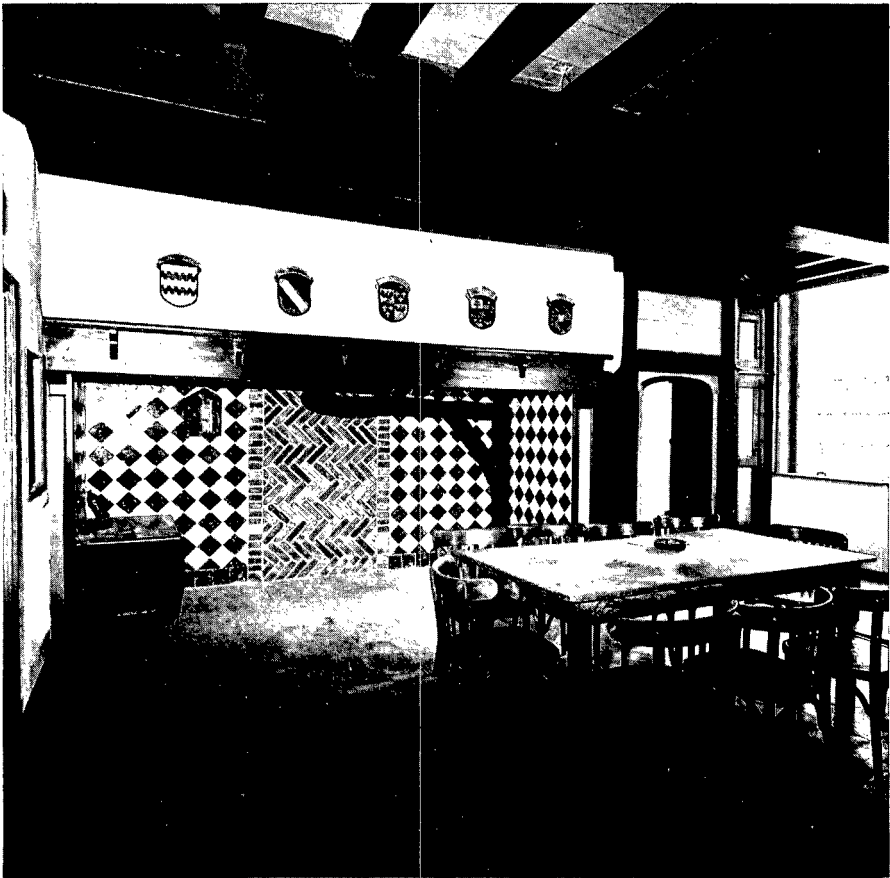
Ondergetekende heeft het restauratieplan gemaakt en de uitvoering met veel zorg begeleid. Nadat binnen een jaar de herbouw was voltooid, heeft op 10 mei 1974 prof. Van den Eerenbeemt als voorzitter van de Stichting Restauratie Kasteelhoeve het project officieel aan het gemeentebestuur van Tilburg overgedragen.

De Kasteelhoeve is een in hoofdvorm Brabantse langgevelboerderij. De indeling is gelijk aan die van een normale langgevelboerderij als volgt:

De hoofdingang is in de westelijke langgevel en komt uit op de herd (ook wel den huis genoemd) zodat men door deze ingang met de deur in huis valt. In den herd bevindt zich de grote open schouw tegen de brandgevel tussen het woongedeelte en het stalgedeelte.

Deze schouw is voor ongeveer de helft gesloten door gewelfjes zodat de grote schouw aan de onderzijde voor ongeveer de helft open is. In deze schouw wordt een open vuur gestookt zodat de schouw ook regelmatig dienst kan doen als rookschouw. In november werd gewoonlijk een varken geslacht, en nadat de worst, de hammen en de zijden spek van het varken $\pm$ 3 weken in de pekelen hadden gelegen in de pekeltouwen welke in de kelder stond, werden deze in de schouw gehangen om te roken. Na een paar maanden werden deze, voor zover er behoefte aan was, uit de schouw gehaald en voor broodbelegging of in de stampot gebruikt. De zijden spek en hammen bleven dikwijls zeer lang in de schouw hangen omdat het gehele jaar door hiervan gegeten moest worden. Wanneer dit verblijf in de schouw te lang dreigde te duren werd het restant te drogen gehangen aan de zoldering in de herd.

Aan de oostzijde van de herd bevond zich de geut of spoelruimte. Hier bevond zich de gootsteen met het met zink beklede houten aanrechtblad waaronder het schrobgat of gootgat. Hierdoor kon het schrobwater naar buiten gestuwd worden naar de moos en mooskuil. Later is ook een pomp aangebracht welke het water pompte uit de welput welke achter de geut op het erf lag.

Het is gebleken dat oorspronkelijk de herd en de geut één ruimte waren. De muur tussen herd en geut is namelijk later ingebouwd zoals uit de aansluiting van deze muur aan de standvink van de schouw blijkt. Tussen de schouw en de westelijke langgevel bevond zich een bedstede en een kast. Deze bedstede is tot voor ongeveer veertig jaar geleden nog gebruikt en de laatste bewoonster is hierin geboren. Aan de noordzijde van de herd bevinden zich twee kamers. In de kamer aan de noord-west zijde was een bedstede en kasten ingebouwd. De tweede kamer zal wel als goei kamer in gebruik zijn geweest.

Aan de noordzijde van de geut bevinden zich de kelder en de opkamer. De kelder is overwelfd door een tongewelf. Het kelderraam, dat zich gedeeltelijk boven het maaiveld bevond is nog in de kelder te zien. In de kelder bevindt zich ook nog een nisje waarin, bij werkzaamheden in de kelder, een petroleumlampje gezet kon worden.

De opkamer was met plavuizen belegd maar indicaties van bedstede zijn hier niet meer gevonden. De grootste helft van de boerderij was stal en was gelegen ten zuiden van de brandgevel. Het was tot ongeveer 1915 een potstal waarbij het vee dwars, dus haaks op de langgevels, gestald was. De potstal bevond zich dus tussen

de 2 stel grote deuren in de langgevels, zodat aan beide langgevels de mest kon worden uitgereden.

In de brandgevel was, onder de schouw een lampegat, of z.g. vizierhool, aangebracht. Hierin kon een petroleumlampje worden gezet zodat hierdoor zowel in de herd als op de stal enige verlichting aanwezig was tijdens de donkere uren. Tevens had dan de boer, vanuit zijn leunstoel bij het vuur, een direkt uitzicht op de stal en kon dus zien wat er op de stal gebeurde.

De toegang van het woongedeelte naar de stal ging via een deur tussen de geut en de stal.

Op de geut kon ook geboterd (gekarnd) worden. Tegen de oostgevel, tussen de achterdeur en de gootsteen, stond de boterstand. De boterstand was een buikig houten vat, zeer breed onderaan en naar boven vernauwend met een rechte hals van ongeveer 15 cm hoog. Deze stand was een mooi stuk kuiperswerk. In de hals van de stand paste een deksel (of scheel). In het scheel zat een middenopening. Hierdoor stak een stok, boterstaf genaamd, met een kruisvormige voet.

Rond de boterstaf was op het scheel nog een tweede scheeltje aangebracht om het opsippen van de melk in de karnton te voorkomen.

Het bovineinde van de karnstaf, of boterstaf, was bevestigd aan een krukas welke was aangebracht aan de as van de botermolen of hondekarn welke aan de buitenkant van de oostgevel tegen de muur was aangebracht. Dit was een groot houten rad waarin de boterhond moest lopen. Hierdoor werd de krukas in beweging gebracht waardoor de boterstaf in een op en neergaande en een weinig slingerende beweging werd gebracht. Voor het karnen werd enigszins zure melk gebruikt en het karnen duurde ongeveer 1½ à 2 uur. Regelmatig moest bij het karnen gecontroleerd worden of de boterkorrels al op voldoende grootte waren. Door de aanhechting van de boterkorrels aan de boterstaf kon de boerin zien of er lang genoeg gekarnd was. De temperatuur van de te karnen melk was van groot belang en werd dan ook met warm of koud water geregeld naargelang dit nodig was. Door indicaties in de noordgevel op de geut is mij gebleken dat er een hondekarn aanwezig is geweest hetgeen door een oude buurtbewoner, dhr. v. Hombergh is bevestigd. Deze heeft namelijk de hondekarn nog in werking gezien.

De boerderij is uit een rijke beurs gebouwd. Het is namelijk zo dat een arme Brabantse boerderij werd gebouwd op gebinten (of gebonten) van inlands eikehout dat in bossen in de omgeving werd gekapt. Ook de spanten, daksporen en zolderbinten werden bij een arme boerderij van inlands eikehout gemaakt. De Kasteelhoeve heeft een geheel andere konstruktie, welke bij de arme boerderijen niet gebruikelijk is.

Bij de arme Brabantse boerderijen werden eerst de gebinten gesteld en hierop het dak aangebracht. Daarna pas werden de muren gebouwd. Bij de Kasteelhoeve zijn eerst de muren gebouwd waarop zware moerbinten, 40 cm breed en 50 cm hoog, zijn aangebracht en door de muren worden gedragen.

Ter plaatse van de opleggingen van deze moerbinten zijn tevens nog pilasters aangebracht.

Deze zware moerbinten, alsmede de gehele kapconstructie, daksporen, kinderbinten, enz. zijn van zwaar bezaagd grenehout gemaakt hetwelk uit de Skandinavische landen moest worden ingevoerd en aanmerkelijk duurder was dan het inlandse eikehout. Dat de eindgevels tot aan de nok van het dak zijn opgetrokken wijst ook erop dat dit een rijke boerderij was. Bij de eenvoudige Brabantse boerderijen werden in het algemeen schilddaken of wolfschilden toegepast.

De boerderij is oorspronkelijk lager geweest dan nu het geval is. Uit gevelvlechtwerk aan de topgevels, waarvan nog diverse sporen zijn gevonden, blijkt, dat het dak oorspronkelijk ongeveer 80 cm (gelijk aan de borstweringhoogte) lager is geweest.

Op een van de spantschoren staat in krijt geschreven, „1763 AIVH”. Waarschijnlijk is in 1763 de boerderij ongeveer 80 cm verhoogd en is toen een nieuwe dakconstructie met dak aangebracht.

Mogelijk is in de archieven hiervan nog een en ander te achterhalen. Bij de boerderij heeft nog een schuur gestaan welke enige jaren geleden is ingestort en afgebroken. Op ongeveer dezelfde plaats is een nieuwe schuur op de oude methode gebouwd met gebinten van inlands eikehout.

In de oude Vlaamse schuur is nog een dorsmachine met dorsmanege in bedrijf geweest. De dorsmachine stond in de schuur en werd door een lange horizontale as met tandrad in beweging gebracht, vanaf de manege. De manege bestond uit een vertikale as met tandrad. De vertikale as werd in beweging gebracht door een paard dat in een cirkelgang vóór een disselboom rond liep, doordat het kort was aangespannen, en hierdoor het tandrad naar de stang van de dorsmachine in beweging bracht. Deze manege bevond zich tussen de schuur en de boerderij. Aan de oostzijde van de boerderij bevindt zich nog het bakhuisje dat door latere opdringende woningbouw geheel was ingebouwd.

Gelukkig is door afbraak van de woning Hasseltstraat 254, het bakhuisje weer vrij komen te staan en daarna gerestaureerd.

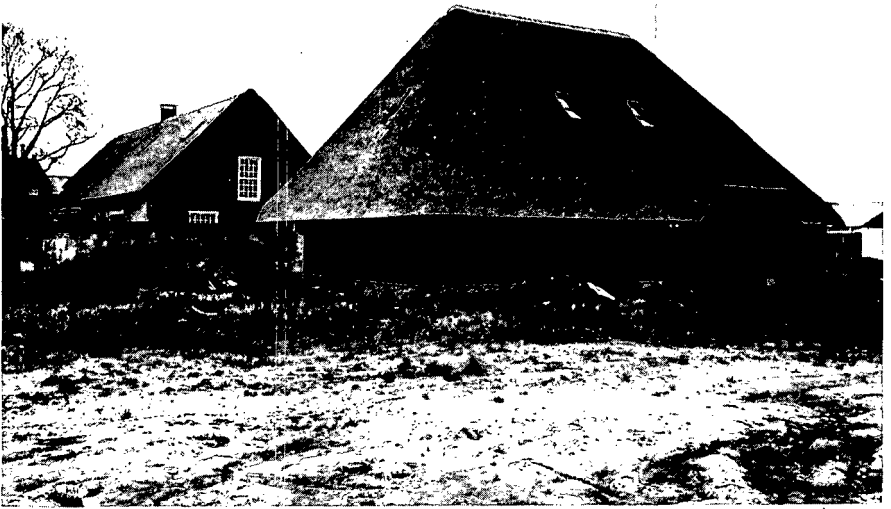
De waterput (welput) bevond zich ongeveer 3 m vanaf de oostgevel tegenover het raam van de geut. In verband met de nieuwe aanbouw, is de put met putmik enkele meters verplaatst.

Aan het uiterlijk is de boerderij weinig veranderd. Alleen aan de oostzijde is een aanbouw aangebracht waarin zich de hoofdingang, de hal met garderobe, de ruimte voor pedicure, de toiletten en de trap naar de verdieping zich bevindt.

Deze aanbouw is zoveel mogelijk in stijl gehouden doch het dak is, in tegenstelling met het dak van de boerderij gedekt met pannen om te laten zien dat dit een toevoegsel is.

In de zuidgevel zijn twee ramen aangebracht voor betere verlichting van de stal. In de noordgevel is één raamkozijn op de verdieping vervangen door twee raamkozijnen.

Aan de oostgevel is bij de opkamer een raamkozijn aangebracht op de plaats waar dit vroeger (voor het aanbouwen van een nu afgebroken melkhok) ook heeft

gezetten.

Het erf is door de Gemeente Tilburg op aanwijzing van de architect verhard en aangeplant. Alleen inheemse planten, bomen en struiken zijn aangebracht welke van oudsher bij de Brabantse boerderijen thuishoren, zoals noteboom, kastanje, iep, els, gelderse roos, vlier, berk, heide, rabarber, stokroos, roos, maggiplant, en andere kruiden, bloemen en planten. Ook de hagen van haagbeuk en Buxus tuinderanden vervolmaken het geheel.

De totale bouw- en inrichtingskosten bedroegen circa een half miljoen waarvan 20% door de gemeente is betaald en het overgrote deel door financiële bijdragen van rijk, provincie, fondsen en particulieren. De Kasteelhoeve is zeer centraal gelegen in een gebied waar ongeveer 21.000 mensen wonen. Hieronder zijn bijna 2000 bejaarden in een straal van 800 meter rondom deze boerderij woonachtig. Gezien het gebruik door de Stichting Beheer Wijkcentra, de Stichting Bejaardenwerk, de Stichting Kunstzinnige Vorming en door het Wit-Gele Kruis is geen vierkante meter onbenut gebleven, terwijl toch het authentiek karakter van het complex bewaard bleef. Door het multifunctioneel gebruik lijkt de gerestaureerde hoeve eerder op een bijenkorf dan op een verstild historisch relict. De combinatie van het streven een stuk van het verleden te behouden met het vinden van een sociale aanwending maakte het mogelijk een karakteristiek bouwkundig element in Tilburg voor de ondergang te behouden.

Oisterwijk

P.F. DRIJVERS
arch. BNA

Eigenaars en bewoners „Kasteelhoeve” te Tilburg sedert 1858

	<i>Eigenaar</i>	<i>Bewoner</i>
1858	Erven Diederik Johan Francois van Hogendorp	Michiel Pigmans
1859	Johannes Stokkermans	door hem zelf
1890	Wed. Stokkermans	door haar zelf
1900	de zoon Antonius Stokkermans	door hem zelf
1909	de zoon Antonius Stokkermans	Henricus Josephus Mutsaers tr. Tb. 21-4-1909 Maria Helena Vromans
1943	Fa. Wollenstoffenfabriek de Rooij van Dijk	Johannes B. Brabers
1959	J.W.A.M. de Rooij-Eyckemans	idem
1962	idem	idem
1963	idem	Maria Brabers
1971	Gemeente Tilburg	onbewoond

Tilburg, 4-3-1974

Langeweg

Gemeente Archief Tilburg